

L'arribada de la llegenda de sant Narcís a Girona

Eduard Canal

Gravat del bust de plata de sant Narcís
(Basílica de Sant Ulric d'Augsburg, s. XV).

L'aparició de les primeres notícies sobre la presència de les despulles de sant Narcís a Girona fa pensar que es tracta d'una tradició inventada, originada en terres llunyanes i arrelada a la ciutat en una època relativament tardana, pels volts de l'any 1000, en qualsevol cas molt posterior a la tradició que situa el martiri del sant a Girona a les acaballes de l'imperi romà.

Hem de recordar que la tradició explica la presència de les restes de sant Narcís en relació amb sant Feliu i que, per tant, el fet del seu presumpte martiri caldria situar-lo a principi del segle IV, durant la persecució de Dioclecià en 304-305. L'objectiu d'aquest treball no és explicar el desenvolupament d'aquesta tradició, obra principalment d'autors i hagiògrafs medievals tardans i moderns, que el lector podrà seguir entre altres treballs d'aquest dossier, sinó oferir una visió de la seva arribada i el seu lent arrelament a Girona, procés que podem situar entre els segles X i XII.

Efectivament, tots els indicis ens porten a pensar que el vincle entre sant Narcís i Girona és relativament tardà. El professor Anscari M. Mundó va analitzar acuradament aquesta qüestió en un treball publicat fa temps al volum XXII dels *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, dels anys 1974-1975. Segons l'estudi, l'origen de la llegenda es trobava a la ciutat bavaresa d'Augsburg, on en el segle VII s'escrigué una *Passio* d'Afra, és a dir un relat de la seva passió i mort. Al text s'hi incorporaren dos afegits, en opinió de Mundó probablement a final del s. VIII o principi del s. IX, un dels quals parlava del bisbe Narcís que convertí Afra al cristianisme i, després d'anar a Girona, sofrí el martiri amb el seu diaca o ajudant Feliu. Aquest Narcís afegit al text augsburguès, que sembla una clara confusió amb el veritable màrtir gironí, era, segurament, el personatge del mateix nom que havia estat bisbe de

Predicació de sant Narcís (Museu d'Art, s. XVI).

Jerusalem, on va morir; les notícies de la seva passió i mort arribaren a Occident molt aviat, segurament a partir de la traducció al llatí de la *Història Eclesiàstica* d'Eusebi de Cesarea, original del segle IV. Els autors dels martirologis del segle IX començaren a incloure-hi aquestes notícies des d'aleshores. Per exemple, a mitjan segle ho va fer Adó, arquebisbe de Viena –que Mundó qualifica d'hagiògraf falsari–, el qual fins i tot sembla que s'atrevisse a inventar la data del 29 d'octubre com a festa del sant, que cap tradició anterior recollia. Sabem que una còpia d'aquest martirologi va ser transcrita a final del segle X per Riquer, cabiscol de la Seu de Girona, on encara es conserva. Segurament va ser aleshores, en l'ambient erudit del cercle episcopal, que es va descobrir i reivindicar l'existència d'un bisbe i màrtir desconegut fins al moment i que podia situar-se en les dates inicials de l'Església gironina, a principi del segle IV. Era una troballa excepcional: un màrtir que també havia estat bisbe, la qual cosa dignificava l'origen de la Seu

gironina en una mesura més gran que la tradició de sant Feliu, un màrtir molt preuat però que no fou bisbe. Sens dubte era una dada que potenciava el rol de la catedral gironina en uns moments especialment delicats, en què s'estava realitzant el trasllat definitiu de la institució episcopal a l'interior de la ciutat, abandonant definitivament el temple extramurs de Sant Feliu. El clergat episcopal es llançà des d'aleshores a potenciar aquesta «nova» història.

Desconeixem les raons de la invenció d'aquesta nova tradició i el vincle que s'establí entre sant Narcís i les ciutats episcopals d'Augsburg i Girona, d'altra banda tan allunyades, a propòsit d'un afegit que, com ja hem vist, cal situar a principi del segle IX o una mica abans, a final del VIII. Mundó opinà que es produí en els ambients erudits de la cort carolíngia, que tractava de reforçar els lligams entre dues ciutats situades en indrets extrems de l'imperi de Carlemany i que feia poc que s'hi havien incorporat (MUNDÓ, 1975, p. 385), ja que Girona havia estat presa pels francs el 785 i Augsburg era una ciutat de la frontera amb Baviera, ocupada el 788. D'aquesta manera, mitjançant sants comuns, es reforçava la cohesió amb la frontera carolíngia dels territoris i les ciutats que a la darrereria del segle VIII se situaven en les marques imperials més extremes.

Però durant els segles IX i X cap document gironí recollí aquest vincle de sant Narcís amb Girona. I no podem dir que faltin referències a les advocacions de la doble seu gironina de Santa Maria i Sant Feliu; ans al contrari, en podríem citar moltes dotzenes, conjuntament o per separat, i cap no esmenta sant Narcís, la qual cosa sembla prou significativa (CANAL *et al.*, 2003, p. 35-40). No trobem les primeres referències gironines al sant fins a començament del segle XI, en una butlla del papa Silvestre II al bisbe Odó de Girona documentada l'any 1002, on s'esmentaven l'església episcopal de «Sanctae Mariae gerundensis» i la seva dependent de «Sancti Felicis mariris et Sancti Narcissi que est iuxta portam ciuitatis»; per primera vegada es mencionaven les dues advocacions conjuntament, però en relació amb un temple que ja no gaudia de la condició episcopal (MARQUÈS, 1993, 160-161). Es tractava, però, d'un text redactat per la cancelleria vaticana, a Roma, i per tant no constitueix una prova, encara, de l'arrelament del culte de sant Narcís a Girona; aquesta doble advocació de l'antiga seu episcopal gironina no apareix en cap més document gironí del segle XI; sempre s'esmenta l'advocació de sant Feliu en solitari.

Només trobem una altra referència a sant Narcís en un altre document del segle XI. Es tracta d'una prova llunyana, car prové d'Augsburg, on es diposità una carta enviada pel bisbe Berenguer de Girona l'any 1087. Berenguer hi contestava una requesta de l'abat del monestir dels sants Udalric i Afra d'Augsburg, que demanava relíquies i textos hagiogràfics sobre Narcís i Feliu, els sants gironins relacionats amb Afra. Berenguer li envià relíquies de sant Feliu, però no de sant Narcís, car afirmà que el seu cos es conservava incorrupte. El bisbe també envià un text de la *Passió* de sant Feliu —obra del segle VII, pel que sembla— però confessà que no disposava de cap relat de la passió de sant Narcís, segons ell a causa de la destrucció provocada pels àrabs, però més probablement pel fet que mai no existí (MUNDO, 1975, p. 386-388).

Mes enllà de la notícia de l'existència del cos incorrupte de sant Narcís, que cap altra font anterior donava, en contrast amb les diverses referències a la conservació del cos de sant Feliu ja en els segles IX i X (CANAL *et al.*, 2000, p. 34, 38, 44-45), sembla prou significatiu que el bisbe gironí no pogués contestar a la demanda augsbürguesa amb cap relíquia ni cap text relacionats amb Narcís, a diferència del que va fer en relació amb Feliu.

Un fet igualment significatiu, o més encara, és l'absència de temples del bisbat gironí dedicats a sant Narcís abans del segle XII. Podem constatar les advocacions de més de tres-centes esglésies documentades abans d'aquell segle i cap porta l'advocació d'aquest sant, amb l'excepció de la ja esmentada butlla del papa Silvestre II de 1002, redactada a Roma. No és fins a l'any 1107 que trobem una referència al temple de Sant Narcís de Taialà, curiosament i significativa un domini de l'abat de Sant Feliu de Girona (CANAL *et al.*, 2003, p. 259-260). Només hi ha un altre temple dedicat a Narcís al bisbat de Girona: el del barri del mateix nom de la ciutat de Girona, aixecat en 1950. Sembla ben poca cosa, especialment si ho comparem amb l'advocació de sant Feliu, esmentada tres vegades a la rodalia de Girona, a Celrà, Domeny i Cartellà, i quinze vegades en total al territori del bisbat de Girona (MARQUÈS, 1996, p. 91-134). Una altra dada significativa: l'església de Sant Feliu és esmentada dotzenes de vegades en la documentació produïda a Girona entre els segles IX i XI, i en cap cas és mencionat sant Narcís com a segona advocació. Semblen proves indiscutibles de la creació des del no-res i de l'arrelament tardà del culte d'aquest sant a Girona, i més concretament al temple de Sant Feliu.

Boix amb sant Narcís voltat de mosques (s. XVIII).

Com podem interpretar l'arrelament tardà del culte de sant Narcís a Girona? Podem afinar una mica més la seva arribada? El mateix Anscari M. Mundó donà fa anys algunes claus per respondre aquestes qüestions, i les seves opinions encara semblen vàlides. El seu estudi publicat en 1975 abans esmentat tenia la finalitat d'aclarir l'autenticitat del sermó que l'abat i bisbe Oliba d'Osona va dedicar a sant Narcís durant una de les seves visites a Girona entre els anys 1018 i 1046. Va ser el bisbe Oliba, en opinió de Mundó, qui va estendre el culte del sant, bisbe i màrtir —no ho oblidem— pels monestirs del seu bisbat. Ripoll n'és un bon exemple (MUNDÓ, 1975, p. 294-295). I també Vic, on ja en 1011 trobem el testament d'un clergue vigatà que feia una deïxa a «Sancti Felicis Gerunda et Sancti Narcissi» (UDINA, 1984, 251). Segurament la influència olibana —amb amistos tan influents com la comtessa Ermessenda de Girona— pot haver ajudat a iniciar la tradició gironina del culte a sant Narcís, que encara va trigar segles a arrelar. Podem observar que les primeres notícies del culte de Narcís a Girona provenen dels bisbes Oliba i Berenguer en el segle XI i semblen originades en un context episco-

pal que imaginem nascut de la voluntat de crear un sant prestigiós, que també hagués estat bisbe, màrtir i fundador o molt proper a la fundació de l'església episcopal; un resultat que algunes esglésies cercaven per camins de vegades tortuosos. L'arrelament d'aquesta tradició a la mateixa església de Sant Feliu sembla, d'altra banda, tardana; després de produir-se la separació entre les antigues catedrals de Santa Maria i Sant Feliu, cap dels documents relacionats o produïts per la nova canònica de Sant Feliu en el segle XI esmentava l'advocació de sant Narcís. Ara bé, la primera referència a Sant Narcís de Taialà l'any 1107 sembla indicar que aleshores, a final del segle XI o principi del segle XII, havia començat l'assimilació del sant, perquè no hem d'oblidar que el terme de Taialà era domini dels abats de Sant Feliu de Girona.

En conclusió, podem afirmar que totes les proves a l'abast ens parlen de l'arribada relativament tardana del culte i la tradició de l'estada de sant Narcís a Girona, en un moment no anterior a la darrereria del segle X i mitjançant tradicions que semblen originades al sud d'Alemanya, potser uns dos-cents anys abans. L'afermament d'aquesta tradició sembla que es va desenvolupar sota l'aixopluc episcopal en el segle XI, mentre que la documentació de la canònica abans de l'inici del segle XII aparentment el va ignorar. L'absència d'esglésies consagrades al seu culte sembla un altre indicatiu conclouent: cap de les més de tres-cents documentades al bisbat de Girona abans de l'any 1100 estava dedicada a sant Narcís, i només dues després d'aquesta data.

Eduard Canal és historiador.

BIBLIOGRAFIA

- CANAL, J.; CANAL, E.; NOLLA, J.M.; SAGRERA, J. (2000): *El sector nord de la ciutat de Girona. Dels inicis al segle XIV*. Girona: Ajuntament de Girona.
 — (2003): *Girona de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit d'una ciutat antiga a l'època medieval*. Girona: Ajuntament de Girona.
 MARQUÈS, J.M. (1993): *Cartoral dit de Carlemany del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*. Barcelona: Fundació Noguera.
 — (1996): «Notes històriques sobre la diòcesi de Girona i les seves parròquies», a *Bulletí de l'Església de Girona*, 1.
 MARTÍ, E. (1997): *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona (817-1100)*. Barcelona: Fundació Noguera.
 MUNDÓ, A.M. (1974-1975): «L'autenticitat del sermó d'Oliba de Vic sobre sant Narcís de Girona», a *Annals de l'Institut d'Estudis Giromins*, 22, p. 97-114.
 UDINA, A.M. (1984): *La successió testada a la Catalunya altmedieval*. Barcelona: Fundació Noguera.

Croquis d'un fresc de la catedral de Tarragona (s. XIV). A sota, xilografia (s. XVI).

